

KAYNAŖTIRMA EĞİTİMİ VEREN EĞİTİMCİLERİN ENGELLİ ÇOCUKLARA YÖNELİK TUTUMLARINA GENEL BİR BAKIŖ

Ar. Gör. R. Fırat ŖİPAL

ÖZET

Özel eğitime muhtaç çocuklar tanı aldıkları dönemden itibaren özel eğitim kurumlarında özel eğitim almaktadırlar. Bu kurumlara devam eden çocuklar okul çağlarına yaklaştıkça, okul eğitimine de hazırlanmaktadır. Önemli olan sadece özel gereksinimi olan çocuğun hazırlanması değil, onun yanı sıra öğretmenlerin de bu çocuğa uygun eğitim verebilmeye hazırlanmasıdır. Engelli çocuğun potansiyelini mümkün olan en azami düzeyde kullanma olanağının verilmesi önemli bir gerekliliktir. Bu olanak ise genellikle kaynaştırma ile sağlanabilmektedir. Başarılı bir kaynaştırma programı için kaynaştırma eğitimi verecek öğretmenin özel eğitime, özel eğitime ihtiyacı olan bireye ve kaynaştırmaya karşı tutumları göz önüne alınmalıdır. Öğretmenlerin tutumları, kaynaştırmanın etkililiğini belirleyen en önemli faktörlerden biridir. Yapılan pek çok araştırma, öğretmenlerin kaynaştırmaya karşı olumsuz bir tutum içinde olduklarını göstermektedir. Sınıf öğretmenlerinin, kaynaştırmaya karşı olumsuz tutumlar geliştirmelerinin sebeplerinin başında, kendilerini bu konuda yetersiz ve bilgisiz hissetmelerini görmektedir. Öğretmenler, sınıflarına kaynaştırma eğitimi için gelen bir çocukla karşılaştıklarında, kendilerini nelerin beklediğini bilmek durumundadırlar. Bu yüzden kaynaştırmanın ilk aşamalarından itibaren, kaynaştırma eğitimi verecek olan öğretmen bu sürece dahil edilmeli ve gereksinimlerinin karşılanması gerekmektedir.

Anahtar sözcükler: Kaynaştırma, Tutum, Özel gereksinimi olan çocuk

ABSTRACT

Children with special needs are involved to special education programs in institutions as soon as they are identified as "exceptional". These children are also prepared for school life as they reach their school age. The point is, not only preparing children with special needs but also preparing classroom teachers to educate these children. It's a must to make the child to use his remedial potential

*Hacettepe Üniversitesi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bölümü

in educational settings. This can be possible with a proper integration planning. However, a successful integration is possible with instructors with positive attitudes to special education, to children with special needs and to integration. Teachers' attitudes are one of the most important factors that influence the efficiency of integration. Research show that classroom teachers have negative attitudes to integration because of lack of knowledge about special education. Teachers need to know what they have to face when a child with special needs participate in their classroom. That's why classroom teachers should be involved into integration planning and their needs in relation to special education should be met.

Keywords: Integration, Attitudes, Children with special needs

GİRİŞ

Özel eğitime muhtaç çocukların eğitim haklarının yasalar çerçevesinde korunmakta olduğunu günümüzde hemen herkes tarafından bilinmektedir. Bu çocuklar tanı aldıkları dönemden itibaren, gereksinim duydukları alanlarda desteklenmekte, bu amaca hizmet eden özel eğitim kurumlarında özel eğitim almaktadırlar.

Özel eğitim amacına hizmet eden kurumların temel amaçlarından biri olan "her çocuğun bireysel yeterlilik sınırları içinde bağımsız yaşam becerilerinin kazandırılması"nın yanı sıra, bu kurumlara devam eden çocuklar okul çağlarına doğru yaklaştıkça, okul müfredatlarına ve okul eğitimine de hazırlanmaktadır. Ancak bu çocukların okul ortamına ve müfredatına hazırlanmalarına rağmen, hakları olan eğitimi ne derece sağlıklı ve başarılı olarak aldıkları ise tartışmaya açık bir konudur. Bu noktada önemli olan sadece özel gereksinimi olan çocuğun hazırlanması değil, onun yanı sıra öğretmenlerin de bu çocuğa uygun eğitim verebilmeye hazırlanmasıdır. Engelli çocuklara onu en az kısıtlayan çevrede potansiyelini mümkün olan en azami düzeyde kullanma olanağının verilmesi ancak kaynaştırma ile sağlanabilmektedir (6).

1970'li yıllarda engelli çocukların normal eğitim hizmetlerinin dışında tutulmamasına karar verilmiş ve kaynaştırma için yasal yapılaşmanın başlatılmasını sağlamıştır (20). Tüm dünyada özel eğitim gereksinimi olan bireyler, özür grup ve dereceleri ne olursa olsun, normal yaşlıları ile eğitim görme fırsatını elde etmektedirler. Culatta ve Tompkins (5)'in belirttiğine göre bu bireylerin aldıkları özel eğitim programları ve buna bağlı müfredatlar da bu yönde geliştirilmektedir.

Kaynaştırma Türkiye’de tam olarak ön plana çıkmamış olsa bile, bu konuda çalışmalar da sürmektedir. Şu nokta açıkça belirtilmelidir ki, kaynaştırma programlarının başarısı sadece belirli yasalar koymak ve bunları uygulamakla değil, Atay (1)’in de belirttiği gibi, belirlenen programlar çerçevesinde kaynaştırma eğitimi veren öğretmenlerin, kaynaştırmaya karşı tutumlarının da belirlenmesiyle ortaya çıkmaktadır. Bir çok araştırma bulgusu, öğretmen tutumlarının engelli çocuklara karşı negatif olabileceği yönünde saptanmıştır (1; 2; 13).

Başarılı ve etkili bir kaynaştırma programı için öncelikli olarak bu programı uygulayacak öğretmenlerin tutumlarının göz önüne alınması gerekmektedir. Hem programın etkili bir şekilde uygulanması, hem engelli çocuğun yeni bir ortama, yeni arkadaşlarına ve programa uyum sağlayabilmesi için öğretmenin desteği ve olumlu tutumlarının gelişmesi önemli faktörlerdir.

Kaynaştırma: Kavram olarak ele alındığında kaynaştırmayı “Engelli çocuklar ve normal çocukların bir arada eğitim göreceği eğitim ortamı” olarak en basit şekliyle de tanımlamak mümkün olabilir. Ancak sadece görünen uygulama şeklini değil, içeriğini de ele almak gerekirse kaynaştırma:

“Engelli çocuğun toplumdaki kopyarılmadan, kendi akranları arasında, onlarla sosyal etkileşime girebilmesine ve kendi kendisine yeter hale gelmesini sağlayacak bilgi ve becerileri kazanmasına olanak tanıyan uygun eğitim tekniklerinin kullanıldığı ve normalleşme temelleri üzerine oturan bir eğitim ortamıdır” (9).

Tutum: Belki de insan davranışında, dolayısıyla psikoloji biliminde taşıdığı büyük önemden ötürü, tanımsal açıdan en karmaşık hale gelen tutum, kullanan kişinin teorik yönelimine ve felsefesine bağlı olarak farklı anlamlar, farklı içerikler taşıyabilmektedir. Ancak, kişilik ve sosyal psikoloji alanında genel olarak kabul gören tanımı ile tutum: “Kişinin belirli bir insana, gruba, nesneye, olaya vb yönelik olumlu veya olumsuz bir şekilde hissetmesine, düşünmesine ya da davranmasına yol açan oldukça istikrarlı, yargısal bir eğilim”dir (4; 10).

Kaynaştırmanın tarihçesi

İkinci Dünya Savaşı sonrası 1950’li yıllarda çok nadir olarak dile getirilmeye başlayan engelli bireylerin, engelli olmayan yaşlılarıyla aynı eğitim ortamlarını paylaşması fikri, 1960’lı yıllarda giderek daha fazla

tarafına bulmaya başlamıştır. Bu dönemde yapılan araştırmalarda, bu öğrencilerin bir çoğuna normal sınıflarda okuma hakkı verildiğinde, normal akranlarıyla ilişki kurabildiği ve normal sınıf aktivitelerine katılabildiği görülmüştür. Bu hareketin öncülüğünü ise, engelli bireylerin ebeveynleri başlatmıştır. Bu dönemlerde, dünyada kaynaştırmaya başlanan ilk engel grubunu görme engelliler oluşturmuştur (9).

Bu gelişmeler ışında dünya ülkeleri, yasal mevzuatlarında çeşitli düzenlemeleri sırayla oluştırmaya başlamışlardır. Bu düzenlemelerden ilk ve en çok ses getireni ABD'ye ait olan Tüm Engelliler İçin Eğitim Yasası'dır. Temelinde her çocuğun eğitim görmesini amaçlayan bu yasayla, okul çağı dönemindeki her çocuğa, engeli ne olursa olsun devlet tarafından ücretsiz eğitim verilmesi hedeflenmiştir. Bu ise, engelli çocuklarla engeli olmayan çocukların bir arada eğitim almalarını sağlamıştır. Bu yasayla, en uygun ve en az kısıtlayıcı eğitim ortamı fikri önem kazanmıştır (9).

Türkiye'de kaynaştırma

Kaynaştırmanın Türkiye'de son yıllarda özel eğitim alanında ilerleme kaydedilmesiyle önem kazandığı bilinmektedir. Batu (3) yapmış olduğu araştırmada, Türkiye'de kaynaştırma eğitiminin genel durumunu řu şekilde özetlemiştir:

Türkiye'de kaynaştırma, ABD'de 1975 yılında kabul edilen "P.L. 94-142 Tüm Engelliler İçin Eğitim Yasası"nın, diğere ülkelerde de benimsenmesinden oldukça uzun bir süre sonra 1983 yılında yürürlüğe giren "2916 sayılı Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu" ile yasal olarak benimsenmiştir.

1985 yılında yayınlanan Özel Eğitim okulları Yönetmeliği'nin 70. maddesinde "Yatılı özel eğitim okuluna alınmayı gerektirmeyen özel eğitime muhtaç çocuklar için il içindeki diğere okullarda özel eğitim tedbirleri alınır" hükmü yer almıştır.

1992 yılında hazırlanmış olan Zihinsel Özürlü çocukların Eğitim Uygulamaları Yönetmeliği'nde "İlkokullarda Özel Eğitim Uygulamaları" başlığı altında "kaynaştırma" ayrı bir bölüm olarak yer almaktadır. Bu bölümde kaynaştırmayla ilgili önemli maddeler yer almıştır. Ancak maddelerin içeriği açık ve net olarak belirlenmemiştir.

Bu yönetmelikten sonra 30.05.1997 tarihli KHK/573 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 12. maddesinde uygulamada daha fazla detaya inildiği görülmektedir. 12. maddede, "Özel eğitim gerektiren bireylerin eğitimleri, hazırlanan bireysel eğitim planları doğrultusunda akranları ile birlikte her tür ve kademedeki okul ve kurumlarda uygun yöntem ve teknikler kullanılarak sürdürülür" kararı yer almıştır. Ancak uygun yöntem ve tekniklerin neler olduğu belirtilmemiştir.

Ayrıca 14. maddede yer alan kaynaştırma ile birlikte sürdürülmesi gereken bir hizmet olan ve ilk kez mevzuata girmiş olan "özel eğitim desteği" ile ilgili şu kararlar bulunmaktadır: "Özel eğitim gerektiren bireylere, her tür ve kademedeki eğitim ortamlarında devam ettiği eğitim programlarında belirlenen amaçlarını gerçekleştirmek üzere eğitim desteği verilir. Bu amaçla bireysel ve grupla eğitim imkanları sağlanır. Her hangi bir eğitim kurumuna devam edecek durumda olmayan zorunlu eğitim çağındaki özel eğitim gerektiren bireylere, yetersizlikten etkilenme düzeyine bakılmaksızın temel yaşam becerilerini geliştirme ve öğrenme ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik eğitim programları uygulanır.

Kaynaştırmaya yönelik genel tutumlar

Yapılan çoğu araştırmalarda, toplumun engelli olmaya bakış açısının sadece olumsuz boyutlara yönelik olduğunu ortaya koymaktadır. Engelli olmaya yönelik düşüncelerle ilgili sorulara verilen ortak ve en yaygın cevap "her hangi bir engele sahip olma, o engel sebebiyle her hangi bir şeyi yapamama" olarak belirtilmiş ve engelli olmaya bakış açısının engelli bireylerin yetersizlikleri yönünde olduğu saptanmıştır (15).

Bu olumsuz bakış açısı sadece toplum tarafından değil, engelli çocuğa sahip olan aileler tarafından da görülmektedir. Ailenin suç, öfke, reddetme, utanç, üzüntü gibi duygular yaşaması da ağırlıklı olarak bu sebeplere bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Toplumun bakış açısının olumsuz olması, ailenin çocuğundan utanç duymasına, çevredeki bireylerin bakış ve düşüncelerinden rahatsız olmasına, çocuklarıyla gurur duyamayacak olmalarına, bu sebeplerle kimi zaman çocuğa aşırı bağlanmalarına, kimi zaman da çocuğu reddetmelerine sebep olmaktadır.

Ailelerin kendi çocuklarına bakış açılarının değişmesi ve yaşadıkları olumsuz duygularla başa çıkabilmeleri için, belirli destek programları düzenlenmelidir. Bu programların temelinde yatan işlev, psikolojik destek sağlayarak yalnız olmadıklarını fark ettirmek ve engel konusunda

bilgilendirerek, çocuklarının neleri yapamayacağı hakkında değil, neleri yapabileceği konusunda bilgilendirmek olmalıdır (19).

Engelli olmayan çocukların aileleri de engelli çocuğa ve kaynaştırma eğitimine karşı olumsuz tutumlar geliştirebilirler. Sınıf içinde engelli bir çocuğun bulunması, kendi çocuklarının eğitimini ve sosyal davranışlarını olumsuz etkileyeceğini düşünmektedirler. Çocuğun sınıf içindeki davranışlarının çocuklarının dikkatini dağıtacağı, öğretmenin kendi çocuklarıyla değil, engelli çocukla daha fazla ilgilenebileceği, kendi çocuklarının engelli çocuğun davranışlarından etkilenebileceği, ilgi çekme amaçlı da olsa taklit edebileceği, hata engelli çocuktan korkabileceği düşüncesi içindedirler. Bununla birlikte, sınıf içinde bulunan engelli bir çocuğun kendi çocuklarının güvenliğini de tehdit edebileceğini, çocuklarına fiziksel zarar verebileceği kaygısını sürekli yaşamaktadırlar.

Kaynaştırmaya yönelik öğretmen tutumları

Özürli bireylerin gerekli özel eğitim ve normal eğitim hizmetlerini yeterli biçimde alabilmeleri uygulanan kaynaştırma eğitiminin başarısına bağlıdır. Kaynaştırmanın başarılı olması ise belirli unsurlara dayanır. Bu unsurların belli başlıları; normal öğrencilerin özellikleri, kaynaştırma öğrencilerinin özellikleri, fiziksel ortamın özellikleri ve en önemlisi, öğretmenlerin özellikleridir (3b).

Eğitim programlarında öğretmen tutumları, çocukların öğrenmesinde ve psiko-sosyal gelişimlerinde etkin bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Sınıf ortamlarında çocuklar farklı özelliklerine karşın, ayırım gözetmeksizin öğretmenin kendilerine yönelik olumlu olan tutumunu hissetmelidirler. Özel eğitime gereksinim duyan çocuklara yönelik öğretmen tutumları da bir çok araştırmada incelenmekte ve bu tutumların engelli çocukların ve uygulanan programın başarısı üzerindeki etkileri belirlenmeye çalışılmaktadır (16).

Kaynaştırmanın etkililiğini, kaynaştırma eğitimi verecek personelin, yani öğretmenlerin tutumları, yargıları ve yanlış anlamaları büyük ölçüde etkiler. Bu durumun sebebi ise aslında çok açıktır. Öğretmenlerin çoğunluğu, engelli çocuğun “kalıntı çocuk” olarak görüldüğü, ayrıştırılmış eğitim ortamlarında kendileri gibi çocuklarla eğitim almaları gerektiği halde belirli eğitim politikaları sonucunda kendi sınıflarında yer almaları gereken bireyler olarak vurgulanan bir eğitim sürecinden geçmekte ve meslek hayatına itilmektedirler. Böyle bir eğitim süreci sonucunda, karşılıklarına çıkan engelli bir çocuk ve kaynaştırma programı, o güne kadar

geliştirdikleri tüm düşünce yapıları ve aldıkları eğitimin getirilerini alt üst etmekte ve yeni bilişsel yapılar oluşturma ve mesleki çabalar harcamalarına yol açmaktadır. Ancak öğretmenler, mevcut öğretmen yetiştirme sistemleri sonucunda karşılaştıkları bu durumun, yani kaynaştırma eğitimi verme zorunluluklarının adil bir durum olmadığını, omuzlarına fazladan yük getirdiğini de belirtmektedirler. Bu yüzden kaynaştırma eğitimi vermeye istekli olmamaktadırlar (7).

Öğretmenlerin tutumları, belki de kaynaştırmanın etkililiğini belirleyen en önemli faktörlerden biridir. Kaynaştırma sınıfındaki normal çocukların engelli çocuğa hazırlanmasından, yeni müfredat düzenlemesine kadar her aşamada, sınıf öğretmenin tutumları etkilidir. Her ne kadar öğretmen tutumlarının engelli çocuğun genel akademik ve sosyal başarısı üzerinde çok kesin ve belirgin bir etkisinden tam olarak söz edilemese de, yapılan araştırmalar bu yönde sonuçlar vermektedir (15).

Sınıf içinde hiçbir ayırım hissetmeksizin tüm çocuklar öğretmenin olumlu tutumunu hissetmelidir. Öğretmen ve özel eğitime gereksinimi olan çocuklar arasındaki iletişim, aynı zamanda öğretmenler için de çok önemli mesleki bir deneyimdir. Oluşturulan bu iletişim ile bu öğrencilere karşı olumlu tutumlar geliştirilebilir. Özel eğitim konusunda eğitimi olmayan ve özel gereksinimi olan öğrencilerle iletişimi zayıf olan öğretmenlerde, kaynaştırma programlarına karşı olumsuz bir tutum sergileme yatkınlıkları vardır (1).

O'Reilly ve Duquett (1988), yaptıkları araştırma sonucunda, öğretmenlerin kaynaştırmaya yönelik tutumlarını etkileyebilecek pek çok faktör bulunabileceğini ve bu faktörlerin belli başlılarının öğretmenin yaşı, öğretim yapılan sınıfın düzeyi, özel gereksinimli çocuğun özür grubu, özürün derecesi ve öğretmenin okul yönetiminden ve destek hizmet personelinden almış olduğu destek miktarı olduğunu belirtmektedir.

Özel eğitimde öğretmen tutumlarına etki eden çeşitli faktörler bulunduğu, özellikle çocuğun özür türü ve derecesinin tutumlar üzerinde etkili olan temel faktörler arasında yer aldığı görülmektedir. Özellikle zihinsel engelli çocuklara yönelik tutumlar daha olumsuz olmakta, bu çocuklar sınıfta düzen bozucu olarak görülmektedirler. Öğretmene ilişkin demografik özellikler, okuttuğu sınıf düzeyi, çocuğun özür derecesinin yanı sıra önceden deneyimi olup olmaması, engelli çocuklara yönelik tutumların belirleyicileridir (16).

Kuz (9)'un belirttiğine göre bu konu ile ilgili olarak elde edilen sonuçlar, öğretmenlerin en fazla, öğrenme yetersizliği olan ve hafif derecede engeli olan öğrencilerin kaynaştırılmasını tercih ettiklerini göstermektedir. Bunun yanında öğretmenlerin kaynaştırmada en az tercih ettikleri öğrencilerin ise, ağır engeli olan ve zihinsel geriliği olan öğrenciler, duygusal rahatsızlığı olan çocuklar ve davranış problemleri olan çocuklar oldukları bulunmuştur. Öğretmenler, tercih ettikleri engel grubuna karşı olumlu, tercih etmedikleri engel gruplarına karşı ise, olumsuz tutumlar sergilemektedirler.

Kuz (9)'un yapmış olduğu araştırmada, öğretmenlerin özür gruplarına göre tutumları özetlenmiştir. Bu tutumları şemalaştırmak gerekirse karşılaşılan tablo şu şekildedir:

Çizelge 1: Sınıf Öğretmenlerinin Çeşitli Engel Gruplarına Karşı Tutumları

ÖZÜR GRUBU	DÜŞÜNCE	TUTUM	
DAVRANIŞ PROB.	Düşmanca ve negatif duygular söz konusudur. Bu öğrenciler stres yaratan ve sınıf düzenini bozan unsurlar olarak algılanmaktadırlar.	OLUMSUZ	Tüm özür gruplarında öğretmenler, bu tip “ZOR” öğrencileri sınıflarında istememekte veya her hangi bir sağlık kuruluşunda bir süre kaldıktan bir süre sonra kaynaştırma eğitimi almaları gerektiğini düşünmektedir
İŞİTME ENGELİ	En az negatif düşünce yaratan özür grupları	OLUMSUZ	
FİZİKSEL ENGEL		OLUMSUZ	
ZİHİNSEL ENGEL	Sosyal ve akademik olarak en az başarı gösteren özür grubu. Bu çocuklar ayrı olarak eğitim almalıdır.	OLUMSUZ	

Öğretmenlerin kendilerine ek sorumluluk getirecek tüm özür grupları için kaynaştırma eğitimine karşı oldukları da belirtilmiştir.

Atay (1)'in da yapmış olduğu çalışmada, öğretmenlerin kaynaştırma eğitimi için sınıflarında görmeyi tercih ettiği ve etmediği özür grupları belirlenmiştir.

Buna göre öğretmenler daha çok şeker hastalığı olan, kekeme olan, tekerlekli sandalyeye bağlı fiziksel özürlü ve “biraz” işitme kayıplı çocukları kaynaştırma eğitimi için sınıflarında görmeyi tercih etmektedirler. Bununla birlikte, bir ya da daha fazla uzuv kontrol edemeyen cerebral palsy-li çocuklar, standart basılı materyalleri okuyamayan görme engelliler, hiç işitme kalıntısı olmayan işitme engelliler ve eğitilebilir derecede zihinsel engelli çocuklar ise, kaynaştırma eğitimi içinde sınıflarında görmeyi tercih etmeyecekleri engel grupları olarak belirtilmiştir.

Tuğrul ve arkadaşları (18)'nin 182 eğitimci ile yapmış oldukları bir çalışmada, eğitimcilerin %30'unun engelli çocuklarla çalışmayı istemedikleri saptanmıştır. Engelli çocuklarla çalışabileceklerini ifade eden eğitimcilerin ise çalışmak istedikleri özür gruplarının başında down sendromlu çocuklar, daha sonra ise işitme engelli çocuklar gelmektedir.

Batu (2)'nun belirttiğine göre, sınıf öğretmenin kaynaştırmayı kabul eder bir tutum içinde olmasının, sınıf içindeki özürlü olmayan öğrencilerin kaynaştırma eğitimi alan öğrencilere karşı tutumlarını da olumlu yönde etkileme olasılığı çok yüksektir. Eğer öğretmen, kaynaştırma öğrencisine olumlu bir tutum içinde değilse, sınıftaki diğer öğrenciler onun -örneğin- tekerlekli sandalyesini ittirebilir ya da ona akran desteği verebilirler; ancak bu onun sınıfın bir parçası olmasına yeterli olmayacaktır; çünkü, bu, öğrencilerin aynı yemekhanede yan yana yemek yemelerini, özürlü olmayan öğrencilerin kaynaştırma öğrencisini kabullenerek aralarını almalarını sağlamayacaktır. O halde, öğretmenin özürlü öğrenciye karşı olumlu ve kabul eder bir tutum içinde olması, kendisi, normal öğrenciler ve özellikle de özel gereksinimli öğrenciler açısından çok büyük önem taşımaktadır.

TARTIŞMA:

Her ne kadar yapılan araştırmalar kaynaştırmanın özel eğitim gereksinim olan öğrenciler üzerindeki olumlu etkisini gösterse de, kaynaştırmanın söz konusu olan başarısının, öğretmenin tutumları üzerinde temellendiği söylenebilir.

Çocuk için zorlu olan eğitim süreçlerinin karşılaştığı olumsuz tutumlarla daha da zorlaştırılması, onun içinde bulunduğu eğitim ve öğretim ortamından yarar yerine zarar görmesine yol açabilir (19).

Tüm öğretmenler, aldıkları eğitim gereği, “normal” çocuklara eğitim verecek donanımına sahiptirler ve yine aldıkları eğitim doğrultusunda, “normal

olmayan” ya da başka bir deyişle “farklı” çocukların ayrıştırılmış eğitim almalarının gerekliliğine inanmaktadırlar. Bu sebeple, bu inanışlarına alternatif bir durumla karşılaştıklarında, bu yeni duruma alışmaları, kabul etmeleri ve bazen başa çıkmaları oldukça zor olmaktadır (7).

Yapılmış olan bir çalışmada, mesleğinde belirli kriterleri yerine getirebilmeyi başarmış “iyi” öğretmenlere şu soru sorulmuştur: “Sınıfınızda başa çıkması zor bir öğrenci olduğunda sizi zor durumda bırakan nedir?” Öğretmenlerin dürüst olarak verdiklerini belirttikleri cevaplar şu şekilde kısaca özetlenebilir (17):

- Zamanımı tüm çocuklarla paylaşmak istiyorum; ama bu çocuk daha fazla zaman gerektiriyor. Diğerleri için adil olmadığını düşünüyorum.
- Diğer çocuklar beni dinleyemiyorlar; çünkü bu çocuk sürekli bağıriyor ve beni çok rahatsız ediyor.
- Stratejilerimin hiçbiri işe yaramıyor. Hiç enerjim kalmadı. Böyle olduğunda başarılı olmadığımı düşünüyorum.
- Bu çocuk grupla olan ilişkimi berbat ediyor ve bundan hiç hoşlanmıyorum.
- Sabotaja uğramış gibi hissediyorum.
- Engellenmiş hissediyorum.

Öğretmenler, sınıflarına kaynaştırma eğitimi için gelen bir çocukla karşılaştıklarında, kendilerini nelerin beklediğini bilmek durumundadırlar. Bu yüzden kaynaştırmanın belirli ilk aşamalarından itibaren, kaynaştırma eğitimi verecek olan öğretmen bu sürece dahil edilmeli ve bilgi sahibi olması sağlanmalıdır. Bilgi sahibi olması gereken ilk konu ise, engel hakkında olmalıdır. Sınıfına kaynaştıracığı çocuğun engel grubu hakkında hiçbir bilgisi olmayan bir öğretmenin, o çocuk hakkında önyargılı düşünmesi, gereğinden fazla ya da gereğinden az beklenti içine girmesi kaçınılmazdır. Engelin olumsuz yönleri, çocuğun kapasitesine etkileri, çocuğa yönelik davranış stratejileri, çocuğa yönelik eğitim programı gibi konularda bilgi sahibi olmayan bir öğretmen, engelli bir çocuğu sınıfında görmek istemeyebilir; çünkü onu bir “stres” kaynağı olarak algılayabilir (2; 9).

Zorunluluk sonucu özel gereksinimi olan çocuklarla çalışmak durumunda kalan sınıf öğretmenleri, bu çocuklarla ilgili olarak kendilerini yetersiz hissederler. Özel gereksinimi olan çocuklara yönelik öğretim verme

becerileri açısından bilgi ve deneyimleri yoktur ve çocuklara birebir ya da küçük gruplar halinde değil, bütün bir sınıfa eğitim verecek şekilde yetiştirilmişlerdir. Özel gereksinim olan çocuklara yönelik program hazırlama ve öğretim verme açısından yeterli değillerdir. (5)

Yukarıda belirtilen bu sebeplerle, öğretmenlerin özel eğitim gereksinimleri olan çocuklar ve engel grupları hakkında bilgilendirilmeleri gerekmektedir. Sınıfındaki engelli çocuk ile iletişim kuramayan, olumsuz davranışlarıyla baş edemeyen bir öğretmenin o çocuğa karşı olumsuz bir tutum geliştirmesi de ne yazık ki kaçınılmaz olabilir. Öğretmenlerin bu konuda beklentileri de uzmanlardan yardım almaları yönünde olmaktadır. Bu konuda eğitimleri olmadığı için uygun davranış yönetimi bilgilerine sahip olmadıkları, uygun eğitim tekniklerini yeterince başarılı uygulayamadıklarını belirtmektedirler.

Öğretmenlerin sınıflarına kaynaştırılacak engelli çocuklara yönelik olumsuz tutumlarını değiştirebilmek için öncelikli olarak öğretmenlerin belirli bir eğitim sürecine tabi tutulmaları gerektiği düşünülmektedir. Atay (1)'in da belirttiği gibi, öğretmenlere yeteneklerini geliştirmeleri için yeterli eğitim verildiği zaman, özel eğitime gereksinim duyan çocuklarla en uygun ve geçerli düzeyde çalışmak üzere kendilerine olan güvenleri artacaktır.

Kaynaştırma uygulamasının yapıldığı hemen her ülkede, kaynaştırma eğitimi verecek öğretmenler için ön eğitim programları düzenlenmektedir. Bu programlar aracılığıyla öğretmenler, özel eğitim ve özel gereksinimi olan bireyler hakkında bilgi sahibi olmakta, uygun sınıf içi stratejileri öğrenmekte ve özel eğitimde davranış yönetimi hakkında desteklenmektedirler (8).

OECD ülkelerinden bazılarında, sınıf öğretmeni yetiştirme programlarında yeni düzenlemeler yapılmıştır. Yapılan yeni düzenlemeler şu şekilde özetlenebilir:

Fransa: Tüm sınıf öğretmenliği öğrencileri özel gereksinimlerle ilgili modül programlara zorunlu olarak dahil edilmektedir. Bu programlarda kaynaştırma ve kaynaştırma eğitimine uyum konularında belirli kriterleri karşılayabilecek düzeye gelmeleri gerekmektedir.

İtalya: Sınıf öğretmenliği yetiştirme programlarına özel eğitim gereksinimleri ve özel gereksinimler konularını dahil etmiştir.

Norveç: Sınıf öğretmenliği programı öğrencileri, 1980 yılından bugüne, yarım dönem özel eğitim alan çalışması tamamlamak zorunda olarak yetişmektedirler.

İngiltere: sınıf öğretmenliği öğrencileri, 1989 yılından itibaren, her düzeyde beceriye sahip bireylere uygun eğitim stratejileri yetiştirebilme, özel eğitim gereksinimi olan bireyleri belirleyebilme ve bu bireylere uygun eğitim programları hazırlayabilme beceri ve bilgilerine sahip olarak mezun olmak zorundadırlar.

İrlanda: Öğretmen yetiştirme programlarında özel eğitim dersleri zorunludur.

Yukarıda belirtilen ülkelerin kaynaştırma eğitimine ve buna bağlı olarak öğretmenin uygun eğitimi almasına verdiği önceliğin yanı sıra, halen Almanya, Hollanda, Belçika ve Yunanistan gibi ülkelerde ise, bu yönde belirgin adımlar atılmadığı da belirtilmelidir. Hatta Hollanda Hükümeti, Hükümet politikası olarak özel ve normal eğitimi tamamen ayırmıştır. (11)

Ayrıca ön eğitim programlarına dahil olan öğretmenler, bir ekip içine dahil edilerek, kaynaştırma eğitimi alacak çocukla ilgili sağlanacak bir iletişim zincirine dahil edilmektedirler. Sadece ön eğitim programlarına katılan öğretmenler değil, henüz öğrenci olan öğretmen adayları da bu programa katılmakta, böylelikle, ileri ki yıllarda meslek hayatlarında karşılaşabilecekleri bir kaynaştırma uygulamasına hazır olarak mezun olmaktadır (12).

Yıkılmış, Şahbaz ve Peker (20)'in belirttiğine göre, kaynaştırma uygulamalarında engelli öğrencilerin problem davranışlarının çoğu, bu çocuklar hakkında bilgi sahibi olmayan öğretmenlerin beklentilerinden kaynaklanmaktadır. Özel eğitim öğretmenleri tarafından sınıf öğretmenlerine engelli öğrenciler hakkında rehber olunduğunda, sınıf öğretmenlerinin bu çocuklar hakkındaki beklentilerinin olumlu yönde değiştiği saptanmıştır. Bu nedenle, sınıf öğretmenlerinin engelli çocuklar hakkında bilgi sahibi edilmeleri gerekmektedir. Sözü edilen bilgilendirme yollarından biri de hizmet içi eğitimin sağlanmasıdır. Hizmet içi eğitim başarılı bir kaynaştırma için önemli bir faktör olarak tanımlanmıştır. Hizmet içi eğitim kaynaştırma becerilerinin kazanılmasında ve kaynaştırmaya karşı olumlu tutumun artırılmasında etkili olmaktadır.

Sadece hizmet içi eğitimle tutumları değiştirmek ya da kaynaştırma programlarının etkililiğini arttırmak mümkün değildir. Atay (1)'in aktardığına göre Hegarty ve Pocklington (1981) kaynaştırma ile ilgili olarak önemli

noktalara değinmişlerdir; “ Kanunların değışmesi ile bir gecede özel eğitimi iyileştirmek mümkün değildir. Özel eğitim her şeyden önce öğretmen yetiştirme programlarında değışiklik yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Öğretmen programlarının değışiminin yanı sıra, okulun yapısı ve bu meslekte çalışanların görev tanımlarının da değışmesi gerekmektedir. Tüm bu değışimlerin yanında, temel problem olan, “tutumların değışimi” uzun vadede gerçekleşmekte ve tutumları etkileyen faktörlerin derinlemesine analizi gerekmektedir.”

ÖNERİLER

Öğretmen yetiştiren fakültelerin eğitim müfredatlarında, özel eğitim ile ilgili konular yer alabilir. Konu ile ilgili teorik derslerin yanı sıra, özel eğitim gereksinimi olan çocuklar için program geliştirme, davranış yönetimi gibi konular ile ilgili olarak belirli dersler müfredat kapsamına alınabilir.

Kaynaştırma eğitimi veren öğretmenlerin tutumlarının değıştirilmesine yönelik programlar düzenlenebilir. Her ne kadar tutumlar değıştirilmesi oldukça güç düşünce yapıları olsa da, özel eğitim, özel eğitim gereksinimi olan çocuklar ve kaynaştırma eğitimi ilgili bazı görsel yayınlar, seminerler, paneller vb ile öğretmenlerin tutumlarında belirli oranda değışiklikler yapılabilir.

Kaynaştırma eğitimi veren eğitimciler, kaynaştırma eğitimine yönelik olarak motive edilmeleri açısından belirli ödüllerle teşvik edilebilirler.

SONUÇ

Kaynaştırma eğitimi veren eğitim personelinin eğitiminde belirli kavramların kazandırılması, içerik ve uygulamalarının detaylı bir şekilde eğitimcilere verilmesi gerekmektedir (7).

Eğitimciler özel eğitim gereksiniminin ne olduğunu ve neleri içerdiğini tam olarak kavramalı; ancak bu çocukların yetersizlikleri değil, yeterli oldukları alanlar üzerinde odaklanmalıdır. Her ne kadar tanım çocukların yetersiz olmaları boyutunu vurgulasa da, bu yetersiz alanların desteklenmesinin yanı sıra, yeterli oldukları ve ilgi duydukları alanların geliştirilmesi, kaynaştırma eğitimi veren ya da verecek olan eğitici personelin kazanması gereken noktaların başında gelmektedir.

Özel eğitim gereksiniminin ne olduğunun yanı sıra, kaynaştırma eğitimi veren ya da verecek olan eğitimciler, özel eğitimi gereksinimine yol açan

faktörleri yani engel gruplarını da kavramalıdır. Engelli çocuğu bir problem kaynağı olarak değil, normal gelişim düzeyinde olan diğer çocuklar gibi eğitilebilecek bireyler olarak görebilmeleri sağlanmalıdır.

Tutumları değiştirmek zor olduğu gibi, özellikle bir yetişkinin tutumunu değiştirmek çok daha zordur. Bu sebeple, sadece öğretmenleri ya da öğretmen adaylarını değil toplumun tamamında engelli bireylere yönelik tutumların değiştirilmesine yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Bunun için de, küçük yaşlardan itibaren bireyler, engel grupları ve engelli bireylerle tanışmalı, bu bireylere karşı olumlu bakış açıları kazanmayı öğrenmeli, engelli bireylerle bir arada yaşayabilmeli ve bu şekilde onların da sosyal hayatımızın bir parçası olabileceğini bilmelidir. Bu şekilde yetişen bireyler ileride seçtikleri meslek ne olursa olsun, engelli bireylere karşı önyargılı olmamayı öğrenmiş ve toplumda onlarla birlikte yaşamayı olacaklardır.

KAYNAKLAR

1. Atay, M.; Özürlü Çocukların Normal Yaşıtları İle Birlikte Eğitim Aldıkları Kaynaştırma Programlarına Karşı Öğretmen Tutumları Üzerine Bir İnceleme, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara: 1995.
2. Batu, S.; Kaynaştırma, Destek Hizmetler ve Kaynaştırmaya Hazırlık Etkililikleri, Özel Eğitim Dergisi, 2(4), 2000a, 35-45.
3. Batu, S.; Özel Gereksinimli Öğrencilerin Kaynaştırıldığı Bir Kız Meslek Lisesindeki Öğretmenlerin Kaynaştırmaya İlişkin Görüş ve Önerileri, Anadolu Üniversitesi Engelliler Araştırma Enstitüsü Yayınları, No: 2, Eskişehir: 2000b.
4. Budak, S.; Psikoloji Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara: 2000.
5. Culatta, R. A.; Tompkins, J.R.; Fundamentals of Special Education. What Every Teacher Needs To Know. Prentice Hall Inc. New Jersey: 1999.
6. Dönmez, N. B; Avcı, N.; Aslan, N.; Entegrasyona Katılan Bireylerin Entegrasyona İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi. 7. Özel Eğitim Günleri Bildirileri serbest bildiri. Karatepe Yayınları, Eskişehir: 1997.
7. Evans, R.; Special Educational Needs: Policy and Practice. Blackwell Ltd. England: (1989)
8. Hinson, M.; Teachers and Special Education Needs, Longman Group Ltd. UK: 1987.
9. Kuz, T.; Kaynaştırma Eğitime Yönelik Tutumların İncelenmesi, T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayınları, Ankara: 2001.
10. Manstead, S.R; Hewstone, M.; Encyclopedia of Social Psychology. Blackwell Pub. UK: 1996.

11. OECD Yayınları; Integrating Students with Special Needs into Mainstream Schools, Paris: 1995.
12. Rosenberg, M. S.; O'Shea, L.; O'Shea, D.; Student Teacher to Master Teacher A Practical Guide for Educating students With Special Needs (2nd ed.), Prentice Hall Inc. New Jersey: 1998.
13. Şipal, F.; 7-11 Yaş İşitme Engelli Çocuklar İle Normal İşiten Çocukların Sosyal Uyum Düzeylerinin İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara: 2002.
14. Spencer, J. S.; Effective mainstreaming (3rd Ed) Prentice Hall Inc. USA, 1998.
15. Strain, P.S.; Kerr, M.M.; Mainstreaming of Children in Schools. Academic Press, N.Y: 1981.
16. Sucuoğlu, B.; Atay, M.; Çiftçi, İ.; Zihinsel Engelli Öğrencilere yönelik Öğretmen Tutumları Üzerine Bir Ölçek Çalışması. 7. Özel Eğitim Günleri Bildirileri serbest bildiri. Karatepe Yayınları, Eskişehir: 1997.
17. Thacker, J.; Strudwick, D.; Babbedge, E.; Educating Children with Emotional and Behavioral Difficulties. Inclusive Practise in Mainstream Schools. Taylor & Francis Group, NY: 2002.
18. Tuğrul, B. ve ark.; Okul öncesi öğretmenlerinin özel eğitime gereksinim duyan çocukların normal yaşlılarıyla kaynaştırılmasına ilişkin görüşlerinin incelenmesi. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, cilt 1, sayı 2, Kasım 2001, ss:27-40.
19. Wade, B.; Moore, M.; Patterns of Integration, Triangle Books Ltd, UK: 1992.
20. Yıkılmış, A.; Şahbaz, Ü.; Peker, S.; Hizmet İçi Eğitim Programlarının Öğretmenlerin Kaynaştırmaya Yönelik Tutumlarına Etkisi. 7. Özel Eğitim Günleri Bildirileri serbest bildiri. Karatepe yayınları, Eskişehir: 1997.